

Ur *Internationalen* nr 51-52 / 2019

Paul Le Blanc

Rosa Luxemburg och revolutionens aktualitet

Det är nu 100 år sedan Rosa Luxemburg föll offer för de härskandes kulor. Men, trots att mycket vatten runnit under broarna sedan dess, är hon fortfarande en revolutionär marxist vars texter har betydelse för vår tids kamper. Paul Le Blanc, som just nu är med och redigerar den engelska utgåvan av hennes samlade verk, ger här ett övergripande porträtt av denna enastående socialist.

I dessa anmärkningar vill jag göra tre saker. För det första vill jag föreslå ett sätt att närma sig Rosa Luxemburg som jag tycker är förnuftigt, och samtidigt nämna andra förhållningssätt som inte är det. Sedan vill jag framkasta ett svar på frågan hur Luxemburg under de sista åren av sitt liv lutade åt att betrakta och karakterisera socialdemokratin i Tyskland och i allmänhet. Utifrån det vill jag fundera över de råd om politisk strategi som hon verkar erbjuda dagens socialistiska aktivister i band två och fem av hennes samlade verk, och på samma gång framkasta hur detta hänger samman med en bredare revolutionär tradition. Jag vill börja med en vädjan att vi ska behandla Luxemburg på det sätt som hon förtjänar. Det har flera aspekter. En handlar om att öppna våra sinnen och hjärtan för henne. För många av oss är detta väldigt enkelt, med tanke på hennes sjudande känslor, hennes energi, hennes personliga och intellektuella livlighet och djup, och själva det sätt på vilket hon talar till oss i sina skrifter. En annan aspekt handlar om att försöka förstå vad hon faktiskt sa och menade och gjorde (till skillnad från att helt enkelt nöja oss med en Rosa som vi själva skapat). Jag har hört folk beskriva Rosa Luxemburg som en i allt väsentligt utopisk radikal feminist, eller som en stelbent ”marxistisk” antifeminist. Jag har hört folk tala om henne – på ett mycket positivt sätt – som om hennes tänkande var förenligt med Emma Goldmans anarkism eller Eduard Bernsteins socialdemokratiska reformism eller Deng Xiaopings byråkratiska statskapitalism. Hon

tilldelas också mycket ofta rollen som Lenins mest storartade fiende i någon sorts kosmiskt moraliskt skådespel.

En del är negativa också. Enbart på grund av att Luxemburg är marxist och tror på klasskampen och är mot kapitalismen, så är hon för vissa inom högern en föregångare till Josef Stalin och ett förebud om en fruktansvärd tyranni.

Bland vissa inom vänstern kritiserar hon å andra sidan som en luddig ”spontanist” som inte förstår behovet av att den revolutionära kampen organiseras.

Luxemburg var något helt annat än detta, och mer intressant än något av det, och hon förtjänar av oss en bättre förståelse. I anslutning till detta förtjänar hon också att vi försöker använda det hon faktiskt erbjuder oss. Hon var lysande, insiktsfull, och hade avsevärd kunskap och praktiska erfarenheter. Hon sa och skrev saker som är värda att begripa, aktivt överväga och pröva när vi försöker förstå och förändra världen kring oss.

När vi tar itu med henne måste vi behandla henne som en person, inte som en revolutionär gudinna. Bara för att hon tycker eller säger något så innebär det inte nödvändigtvis att detta ”något” är sant. Det är möjligt att hon kan ha fel. Mot bakgrund av hennes mänsklighet är det oundvikligt att hon kan missta sig ibland. Det har på ett intelligent sätt hävdats att hon hade fruktansvärt, till och med katastrofalt, fel om vissa saker – och dessa argument förtjänar att betraktas seriöst. Jag bör utifrån egna erfarenheter tillägga, att även när jag drar slutsatsen att hon har fel om något, så är det inte så att hon har fel om alla sidor av detta ”något” – hennes tänkande och insikter är så bra att man kan lära från henne även när hon har delvis eller till stor del fel.

Hon förtjänar att tas på allvar. Det är vi skyldiga henne och även oss själva.

Nu vill jag citera en av Luxemburgs kamrater, som hon hade duster med i bland – Vladimir, Iljitj Lenin. Här är något som Lenin skrev om henne 1922, och som har citerats om och om igen:

... kommunisterna över hela världen kommer inte bara att alltid hedra hennes minne, utan hennes biografi och den fullständiga samlingen av hennes arbeten [...] kommer också att bli en mycket nyttig lärdom i fostran av många generationer kommunister över hela världen. ”Den tyska socialdemokratin efter den 4 augusti 1914 är ett stinkande lik” – det är sådana sentenser som kommer att göra Rosa Luxemburg till ett namn i den världsomspännande arbetarrörelsens historia. (Ur En publicists anteckningar.)

Hänvisningen till 1914 handlar om första världskrigets utbrott, och förräderiet från ledarna i Luxemburgs parti – det tyska Socialdemokratiska partiet (SPD) – när de stödde detta imperialistiska krig. Det finns faktiskt revolutionärt sinnade personer idag som hytter med fingret mot dem som ansluter sig till Amerikas demokratiska socialister (DSA), samtidigt som de upp-repar citatet från Luxemburg: ”Socialdemokratin är ett stinkande lik.”

En del av oss som är inblandade i redigeringen av hennes samlade verk (som Lenin efterfrågat) började leta efter denna formulering, men vi kunde inte hitta den i något av Luxemburgs redan översatta och publicerade skrifter. Vi drog slutsatsen att det måste vara Lenins formulering – kanske hans egen sammanfattning av hennes hårda kritik av den tyska socialdemokratin, till exempel i Juniuspamfletten. När Helen och jag började skumma igenom hennes skrifter från åren 1910 till 1919 lyckades vi inte hitta just dessa ord: ”Efter den 4 augusti 1914 har socialdemokratin varit ett stinkande lik.” Men precis när vi drog slutsatsen att Rosa Luxemburg aldrig sa det som Lenin hävdade – upptäckte vi att hon i själva verket sa något som var mycket likt det.

I en uppsättning långa och fascinerande oslipade noter som Luxemburg skrev 1918, och som ska publiceras i band 5 under titeln Historiska fragment om historien, karakteriserar hon i grund och botten socialdemokratin (i synnerhet Andra internationalen, men också SPD) som

ett ”lik” som har befunnit sig i ”förruttnelse” ända sedan 1912, och speciellt sedan 1914. I dessa noter erinrar hon om att de planerade Första maj-aktionerna 1912 på ett avgörande och kallblodigt sätt hade vattnats ur för att förhindra upptrappande massaktioner som på ett avgörande sätt skulle kunna hota status quo.

För en så klarsynt och obeveklig kämpe som Luxemburg, innebar denna tillbakablick att hon på allvar ifrågasatte socialdemokratins revolutionära karaktär. När hon såg tillbaka på den 1918, så var hennes slutsatser bistra. I och med detta, funderade hon, ”var Internationalen redan till sin natur ett lik, den pråliga Baselkongressen [Andra internationalens kongress 1912] var omedvetet redan en likvaka”. Senare i dessa noter finns en avdelning som heter: ”Förruttnelseprocessen i socialdemokratien & Internationalen sedan 4 augusti 1914”. Inte ett stinkande lik, alltså – bara ett ruttnande lik.

Man skulle kunna hävda att dessa noter inte publicerades i tid för Lenins kommentar, men både formulerings- och begreppsmässigt verkar de för lika för att vara en slump. Det förefaller troligt att Luxemburg under samma tidsperiod sa och kanske till och med skrev liknande saker på andra ställen än i dessa oslipade noter, och på ställen som Lenin hade tillgång till. Den fortsatta publiceringen av Luxemburgs samlade verk på engelska bör göra det lättare att lösa denna fråga.

Men faktum kvarstår att de grundläggande konturerna i Luxemburgs politiska linje har varit uppenbara under drygt ett sekel, även för dem som är begränsade till det engelska språket. Hon var alltid ytterst kritisk mot SPD-ledningens alltmer icke-revolutionära linje, och från och med 1914 dubbelt och tredubbelt så. Och mot slutet av sitt liv hjälpte hon till att grunda det tyska kommunistpartiet. Men under större delen av sitt liv arbetade hon – med omväxlande tålmod och otålighet – för att vinna över arbetarkamrater i socialdemokratien till en revolutionärt marxistisk linje. Hon varnade dem för det hon kallade ett dubbelt gissel. Det ena var att avskilja sig från arbetarmassorna och deras kamp och vidmakthålla sin renhet som en liten, revolutionärt sinnad sekt. Det andra var att anpassa sig till de möjligheter som sluga kapitalistiska politiker erbjöd, vilket skulle kunna leda till det hon kallade ”en rörelse av borgerliga samhällsreformer”.

Under sin kamp mot reformismen var hon ingalunda mot kampen för reformer – förändringar till det bättre inom kapitalismens ramar. Problemet med reformismen, vidhöll hon, är att den helt enkelt försöker stapla den ena reformen på den andra i syfte att gradvis, smärtfritt övergå till ett mer rättvist och mänskligt samhälle. Luxemburg ansåg det vara avgörande att erövra reformer för att kunna bygga en stark och självsäker arbetarrörelse som är förmögen att stötta kapitalismen och ersätta den med socialismen. När hon beskrev sitt förhållningssätt, förklarade hon: ”kampen för reformer är dess medel; den sociala revolutionen dess mål”.

Luxemburgs analys av den kapitalistiska ackumulationens ekonomiska dynamik, som kommer att finnas i band 2 av hennes samlade verk, pekar på att det är omöjligt för den reformistiska, gradvisa politiken att lyckas. Hon beskriver kapitalismens internationella utbredning som ”kapitalets skoningslösa krig mot de sociala och ekonomiska ömsesidiga förhållandena” mellan världens folk, och ”en våldsam plundring av deras produktionsmedel och arbetskraft”.

Hon betonade hur destruktivt allt detta var – det hon kallade ”den omätliga lystnaden, den glupska aptiten efter ackumulation, vars innersta natur är att utnyttja” [människans och naturens verklighet] ”utan tanke på morgondagen”. Imperialism, militarism och krig är nödvändiga för det kapitalistiska system som Luxemburg beskriver och analyserar. Idag måste vi lägga till miljöförstöring. Som hon om och om igen uttryckte det, leder detta till ett val: ”ödeläggelse av all kultur, eller en övergång till det socialistiska produktionsättet”.

Det femte bandet av hennes verk belyser den väg som hon ansåg skulle kunna leda till socialdemokratins slutgiltiga, övergående seger. Den var inte bara övergående i betydelsen att

leda från en kapitalistisk till en socialistisk ekonomi, utan också genom det sätt på vilket arbetarklassens medvetande och kamp skulle utvecklas, med kamp för reformer som faktiskt skulle kunna flöda över till en social revolution. En masskamp för att skydda folks värdighet och livskvalitet skapar det hon kallade "en underbar galenskap" bland arbetarna, visionen att "en enorm ansträngning fylld av uppoffringar" kan leda till "en socialistisk samhällsordning". Luxemburg uppmanade det socialistiska partiet och fackföreningarna i Tyskland att hjälpa till att förbereda den intellektuella andan och idealismen bland arbetarmassorna, och hon sa att (med hennes ord) "all kamp som vi för, alla masstrejker som ligger framför oss, är inget annat än ett nödvändigt historiskt skede i riktning mot den slutgiltiga befrielsen från kapitalismen, på vägen till en socialistisk samhällsordning".

Jag skulle vilja avsluta med att påminna om de perspektiv som Luxemburg delade med andra revolutionära marxister i början av 1900-talet. När jag gick igenom de bidrag som utgör femte bandet av hennes samlade verk slogs jag av hur fullständigt en välkänd fras ur Georg Lukács' skrifter från 1924 gäller för henne – "revolutionens aktualitet" utgör kärnan i hennes tänkande. "Den historiska materialismen har således – redan som teori – den proletära revolutionens världshistoriska aktualitet till förutsättning", förklarade Lukács. "I denna bemärkelse, som objektiv grundval för hela epoken och samtidigt som utgångspunkt för förståelsen av den, utgör den en kärnpunkt i Marx lära."

Under försvaret och den ständiga vidareutvecklingen av begreppet masstrejk i detta band, för Luxemburg fram föreställningen om hur detta begrepp måste utvecklas under dåtidens faktiska klasskamp. "Framför allt kräver en politisk masstrejk beslutsamma ledare som är redo för handling", vidhöll hon 1913. Hon beklagade att SPD-ledningen saknade "denna beslutsamhet och beredskap för handling", och hävdade: "Vi behöver återigen se över och smida nya kampmetoder för detta tillfälle. Massorna pressar på för handling, de vill kämpa. Inse att elden som har fått grepp om massorna är mer än en dagslända. Låt inte arbetarklassens önskan att kämpa somna in, ty det kan bli svårt att skaka liv i massorna igen." När Spartakusförbundet sex år senare förberedde sig för att hjälpa till under bildandet av det tyska kommunistpartiet, fördömde hon "den gamla socialdemokratins ruttna och bankrutta traditioner och dess parlamentariska skuggliv", och betonade att "spartakisterna røjde vägen för den nya revolutionära taktiken: för utom-parlamentariska massaktioner, de uppmanade outtröttligt ... till masstrejker tills dess de första framgångarna stärkte och ökade arbetarnas självförtroende och mod under kampen". Man slås av det faktum att hennes uppfattning innehöll ett avgörande samspel mellan organisationens ledarskap och halvt spontana massaktioner.

Detta synsätt påminner en om Antonio Gramsci, som i *Den moderne fursten* anser att det revolutionära partiet är "det avgörande elementet i varje situation" där revolutionen är inblandad, men varnar för att det finns en risk att "försumma, eller ännu värre förakta, så kallade 'spontana' ögonblick" av massaktioner bland arbetarna och de förtryckta. I själva verket hävdar han att "enheten mellan 'spontanitet' och 'medvetet ledarskap' eller 'disciplin' är just de underordnade klassernas verkliga politiska aktioner, i så måtto som detta är masspolitik och inte bara äventyr av grupper som påstår sig företräda massorna". Den i grund och botten strukturella egenskap som krävs för en sådan revolutionär politik, hävdade Gramsci, innefattar (med hans ord) "en fortlöpande anpassning av organisationen till den verkliga rörelsen, ett sammanjämkande av trycket nerifrån med kommandot uppifrån, ett ständigt infogande av de element, som framträder ur massans djup, i den ledande apparatens solida ram, som säkrar kontinuiteten och det regelbundna hopandet av erfarenheter".

Om vi tar Luxemburgs, Lukács' och Gramscis tankar på allvar, så måste vi inse att de alla talade om ett sammanhang som 2019 inte existerar längre. För hundra år sedan fanns det en betydande

internationell arbetarrörelse som var starkt påverkad av den historiska materialismens teori,

och med en dynamisk och inflytelserik vänster som var genomsyrad av känslan om revolutionens aktualitet. Detta utplånades mellan Första världskriget och det tjugonde århundradets skymning. Det återstår att bygga något liknande.

Men när vi går in i vårt eget sekels andra decennium har det, under den fördjupade kris som hemsöker vår planet, uppstått en ny känsla av revolutionens ”aktualitet”. Upproriska strömningar av ungdomliga aktivister rör sig bort från en anarkism som inte verkade leda någonstans. De har i en del fall förenat sig med det som återstår av socialdemokratin, och i vissa situationer förenat sig med en eller annan rest av den gamla kommunistiska rörelsen. Vissa av dem som är aktiva i denna virvel brottas med hur de ska skaffa sig användbara insikter från det förflutna.

Som Rosa Luxemburg sa när hon förklarade sin revolutionära inriktning på massaktioner: ”Vi kan bara växa tack vare kamp, och det är under kampen som vi lär oss strida.” Hennes ord är värda att ta till sig när vi arbetar för att åter bygga upp vår socialistiska rörelse, och med underbar galenskap sträcker oss efter de frias och jämlikas framtid – och lär oss att kämpa genom att ge oss in i den faktiska kamp som pågår idag och imorgon.

Tidigare publicerad i *Links International Journal of Socialist Renewal*

Översättning: Göran Källqvist

Lästips – om Rosa Luxemburg

Eric Blanc [Rosa Luxemburg och det revolutionära partiet](#)

Paul Le Blanc: [Lenin, Rosa Luxemburg och det revolutionära partiet](#)

Ottokar Luban: [Rådlösa Rosa - KPD:s ledning och upproret i Berlin i januari 1919: Myt och verklighet](#)

Ernest Mandel: [Rosa Luxemburg och den tyska socialdemokratin](#)

Max Shachtman: [Lenin och Rosa Luxemburg](#)

Leo Trotskij: [Bort med tassarna från Rosa Luxemburg](#)